

Staša Babić

*Odeljenje za arheologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
s.babic@eunet.rs*

Čemu još istorija arheologije?*

Apstrakt: Poslednjih decenija, u okviru širih kritičkih preispitivanja osnova arheologije, posebno u literaturi na engleskom jeziku, objavljen je niz radova koji ukazuju na genezu i teorijski okvir u kojem su nastali pojedini ključni koncepti unutar discipline. Sama osnova arheologije tako je smeštena u kulturni, politički i ideološki kontekst zapadne Evrope kraja XVIII i početka XIX veka. Na drugoj strani, ova strategija izučavanja prošlosti krajem XIX veka postala je deo akademskog života i u drugim sredinama (na primer, u Srbiji), gde su okolnosti bile sasvim drugačije. Pa ipak, osnovni koncepti preneti iz svog originalnog konteksta, nužno su pretrpeli transformacije i potom primenjivani sa dugotrajnim posledicama. Stoga je istraživanje istorije arheologije u različitim lokalnim sredinama značajno ne samo za same te sredine, već i za razumevanje društvene uloge i značaja arheološkog istraživanja uopšte.

Ključne reči: istorija arheologije, globalno/lokalno, prenos koncepata, društvena uloga i značaj arheologije

Arheologija je jedna od akademskih disciplina čiji je *raison d'être* istraživanje ljudske prošlosti. Tokom više od dva veka od utemeljenja discipline, ovaj prvenstveni zadatak bio je izvršavan na različite načine, ali je početna premisa ostala neizmenjena – *prošlost je važna*. Manje ili više eksplicitno, arheolozi različitih teorijskih usmerenja podrazumevaju da događaji u prošlosti imaju posledice u sadašnjosti i da istraživanjem davnih vremena dolazimo do značajnih saznanja. Otud se može činiti neobičnom činjenica da *istraživanje prošlosti sopstvene discipline* dugo nije zaokupljalo veliku pažnju arheologa i do nedavno je bilo uglavnom ograničeno na uzbudljive priče o velikim otkrićima, poput Šli-

* Naslov spremno ukazuje na to da je značajan podsticaj u nastanku ovog priloga pružilo toplo sećanje na profesora Aljošu Mimicu i čitanje njegovog teksta *Čemu još istorija sociologije?* (Mimica 1999). Zahvalna sam Milošu Milenkoviću i Predragu Novakoviću na korisnim savetima, Aleksandru Palavestri i saradnicima Centra za teorijsku arheologiju Odeljenja za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu na mnogim uzbudljivim razgovorima o istoriji srpske arheologije. Tekst je nastao kao rezultat rada na projektu Ministarstva za prosvetu i nauku Republike Srbije br. 177008.

manovih (Heinrich Schliemann) ili Karterovih (Howard Carter) avantura. Tako i među retkim primerima akademski verifikovanih istorija arheologije, napisanim pre kraja XX veka, u predgovoru prvom izdanju svoje knjige *Sto godina arheologije*, štampanom 1950. godine, Glin Danijel¹ (Glyn E. Daniel) kaže: "Ova knjiga nije ništa više od rasprave o nekim od značajnih otkrića i događaja u poslednjih sto godina" (Daniel 1950 (1976), 10, podvukla S. B.).

Ovakve napomene, odraz uvreženog akademskog običaja da autor već u uvodnoj reči ograniči cilj svoje studije, osim što prate pravila lepog ponašanja, ukazuju na namere i polazišta na kojima počiva tekst koji sledi. Stoga nije neoprezno pretpostaviti da je Danijelov istraživački zadatak da istoriju arheologije predstavi kroz "značajna otkrića i događaje" posledica njegovog svešnjog odabira vrste podataka koju je smatrao relevantnom. Sasvim u skladu sa kulturnoistorijskim pristupom, koji je suvereno vladao arheologijom sredine XX veka (up. Цонсон 2008), autorov teorijski okvir ni u ovom slučaju nije eksplicitno iskazan, pa tako ostaje samo da naknadnim čitanjem pokušamo da identifikujemo kojim se načelima rukovodio Glin Danijel, opisujući razvoj arheologije od njenih antikvarskih početaka do vremena u kojem je pisao, kako je razumeo njenu svrhu i specifičnosti u odnosu na druge oblasti istraživanja. Na primeru ovog teksta, moguće je ustanoviti neke od opštih odlika istorija arheologije pisanih pre druge polovine XX veka.

Na uvodnim stranama, Danijel vidi korene discipline čiju istoriju istražuje u "četiri prirodne radoznalosti": pre svega, zanimanje za neposredne prethodnike poznatih istorijskih naroda, pa su tako "Francuzi prirodno zainteresovani za Gale,... a mi na Britanskim ostrvima za drevne Bretone i Pikte" (Daniel 1950 (1976), 13, podvukla S. B.). Sledeća je zapitanost nad delovima pejzaža koji nastanjujemo, pa se tako *prirodno* pitamo jesu li megaliti delo divova ili vila, ili junaka kao što je kralj Artur? Treće pitanje koje pokreće arheologiju, po Danijelu, posledica je izveštaja putnika tokom poslednjih nekoliko vekova, o "primitivnim i nepismenim ljudima koji sada žive uporedo sa civilizovanim čovekom. Prirodno je zapitati se kako je ovo moguće i šta to dalje znači. Kako je poreklo ovih divljaka i varvara?" (Daniel 1950 (1976), 13). Najzad, ova se pitanja slivaju u četvrtu *prirodnu* radoznalost: "kako su čovek i njegova kultura postali, koji su mehanizmi kulturnog porekla i promene" (Daniel 1950 (1976), 14). Arheologija je, dakle, samo *prirodan* nastavak zapitanosti ljudi nad prošlošću svojeg naroda, zemlje koju nastanjuju i razlika koje uočavaju u odnosu na druge grupe, posebno one koje su ocenjene kao upadljivo inferiorne. Nastanak i razvoj naučne discipline meri se na daljim stranama Danijelovog teksta napretkom tehnika terenskog rada i serijacije, koji on ilustruje podacima o istraživanjima mnogih znamenitih ličnosti, od ser Džona Laboka

¹ Glin Danijel studirao je i potom predavao na Univerzitetu u Kembridžu i bio urednik uglednog arheološkog časopisa *Antiquity* od 1958. do 1985. godine.

(John Lubbock) i Kristijana Tomsena (Christian J. Thomsen), do generala Pitt Riversa (Augustus Pitt Rivers) i Džona Bordmana (John Boardman). Osim obilja ličnih imena i naziva nalazišta od kojih se sastoji indeks knjige *Sto godina arheologije*, među retkim pojmovima druge vrste koji su ovde našli mesto, posebno se ističe odrednica *Kultura i kulture u arheologiji*, rečito upućujući na stav autora o tome koji koncept objedinjuje sve ove napore na prikupljanju i sistematizaciji građe. *Prirodno* je, dakle, da želimo da znamo kako je naša etnička grupa zaposela zemlju na kojoj danas živimo i kako se korenito razlikujemo od nepismenih divljaka (up. Babić 2010), a napredak u ispunjenju ovog zadatka postiže se usavršavanjem metodskog aspekta arheološkog istraživanja.²

Primer knjige Glina Danijela *Sto godina arheologije* još je jedna u nizu potvrda da pisanje istorije nije vrednosno neutralan čin, već da sam odabir poznatih elemenata događaja u prošlosti koje istraživač smesti na vremensku skalu zavisi od njegovog/njenog vrednosnog suda o tome koje su činjenice vredne beleženja i tumačenja (Gaddis 2002; Jenkins 1995). Iz ovog odabira dalje proističe ustanovljavanje uzročno-posledičnih veza između događaja – rečju: interpretacija prošlosti. Koliko se ovo odnosi na istraživanje drevnih društava, toliko važi i za istoriju disciplina kojima je ovo zadatak. Tako Glin Danijel smatra da zanimanje ljudskih grupa za sopstvenu prošlost, o kakvom je moguće govoriti i u slučaju praistorijskih zajednica (kao što to čini Bradley 2002), nekakvim neumitnim procesom prerasta u antikvarstvo šesnaestog veka u Italiji i Engleskoj (Daniel 1976, 17 i dalje), odakle se uplivom saznanja iz prirodnih nauka, pre svega geologije (Daniel 1976, 57 i dalje), postepeno formira naučna disciplina. Međutim, *prirodna radoznalost* za Pikte i Gale o kojoj govori Glin Danijel i ista takva zapitanost nad svedočanstvima putnika čini se manje *prirodnom*, a više *društvenom* ako je smestimo u opšti istorijski kontekst u kojem se odvijala institucionalizacija arheologije kao akademske discipline – zapadnu Evropu devetnaestog veka. Ovo je vreme kada su na političkoj karti sveta dominirale nacionalne države poput Velike Britanije, Francuske, Nemačke, Španije, dok je ostatak globusa bio podeljen u njihove dominione. Izveštaji putnika o čudnim nepisanim narodima dospevali su upravo iz ovih krajeva, koji su Evropljanima pružali narative o *drugosti*, iz kojih je dalje sledilo učvršćivanje sopstvenog identiteta (Babić 2010). Kroz ustoličenje akademskih disciplina zaduženih za istraživanje prošlosti, pojedini segmenti

² Treće, prošireno izdanje Danijelove knjige iz 1976. godine, sadrži dodatno poglavlje, gde se kao odvojeni podnaslovi pojavljuju *Prirodne nauke i arheologija* (Daniel 1976: 352) i *Arheologija: nova i lažna* (Daniel 1976: 370). Tehnike apsolutnog datovanja, poput metoda C 14, dočekao je spremno i sa pohvalama, ali epistemološki zaokret koji je donela "nova" – procesna arheologija, uključujući i sklonost ka pozitivizmu po ugledu na prirodne nauke, nije izmamio ni reč odobravanja.

evropske istorije u očima učenih ljudi – donosilaca političkih, vojnih, ekonomskih, kulturnih odluka, stekli su status posebno značajnih izvora naravoučenija za sve sfere života, uključujući i odnos prema pripadnicima drugih kultura (Бабић 2008, Babić 2010b). "Mehanizmi kulturnog porekla i promene", koje Danijel ističe kao krajnji cilj arheologije, tako su ponudili objašnjenje za hod čovečanstva od divljaštva, preko drevnih naroda poput Pikta, Germana i Gala, do visokih civilizacija Grčke i Rima, na koje se sa ponosom ugledala zapadna Evropa XIX veka.

Arheologija je, dakle, kao i većina humanističkih disciplina, u svojoj ideološkoj osnovi produkt modernosti – ideja o ljudskom društvu, razlikama i odnosima među pojedinim grupama, promenama i, naročito, o razvoju prema savršenijim oblicima, koje su obeležile intelektualnu klimu zapadne Evrope krajem XVIII i tokom XIX veka (Morley 2009; Thomas 2004). Kritičko preispitivanje ove tradicije koje su donele poslednje decenije XX veka, među arheolozima je pokrenulo zanimanje za načine na koje su naši prethodnici *mislili* o prošlosti, pa i kako su ta razmišljanja oblikovala njihovu metodiku (Lucas 2001). Knjiga Brusa Trigera (Bruce Trigger) *Istorija arheološke misli* (Trigger 1989) već naslovom eksplicitno obznanjuje ovu nameru i svoj istraživački cilj, koji se u uvodnoj napomeni iskazuje sledećim rečima:

"Ova knjiga istražuje odnose između arheologije i njenog društvenog okruženja iz istorijske perspektive. Ovakav pristup omogućava komparativan uvid na osnovu kojeg se mogu proceniti problemi subjektivnosti, objektivnosti i postepenog akumuliranja znanja" (Trigger 1989, 1).

I sama proizvod trenutka u kojem je nastala, ova knjiga odgovara na žučnu debatu koja se među arheolozima zapodela početkom osamdesetih, kada se pozitivizam "nove arheologije" našao pod udarom kritika, snažno inspirisanih događajima u širokoj areni humanističkih nauka. Tako je moto uvodnog poglavlja, naslovljenog *Značaj istorije arheologije*, preuzet iz pera Ernsta Gellnera (Ernest Gellner) i glasi:

"Iako postoji jedna velika akademska industrija... koja uči istraživače u društvenim naukama... kako mogu da postanu pravi naučnici, postoji i druga, sa makar jednako bogatom proizvodnjom, koja teži da ustanovi kako istraživanje čoveka i društva ne može biti naučno" (Gellner 1985, 120).

Za razliku od *prirodnih* zapitanosti o kojima govori Glin Danijel, Triger je nastanak arheologije smestio u njen društveni kontekst, problematizujući pitanje objektivnosti istraživača. Tako je globalnu praksu discipline označio kao nacionalističku, kolonijalnu ili imperijalističku, u zavisnosti od niza vremenskih i prostornih faktora, ali svakako u vezi sa širim društvenim kontekstom istraživanja (Trigger 1989, 616-631). Smatrao je da se uticaji okruženja mogu

znatno umanjiti primenom modifikovane *teorije srednjeg opsega* – osnovnog alata procesnih arheologa (up. Цонсон 2008, 206).³

Trigerova *Istorija* postala je nezaobilazna referenca za niz kasnijih istraživača ove oblasti. Od opštih pregleda razvoja teorije u arheologiji (npr. Цонсон 2008; Olsen 2002), preko zbirki eseja o filozofiji, istoriji i socio-političkim aspektima discipline (npr. Pinsky and Wylie 1989), pa do detaljnih analiza intelektualne pozadine arheologije (npr. Thomas 2004), njegovi zaključci predstavljaju polaznu tačku mnogih kasnijih radova o dubokoj povezanosti procesa formiranja nacionalnih država, imperijalne i kolonijalne istorije Evrope, sa nastankom akademske discipline. Kritičke istorije istraživanja pojedinih segmenata evropske prošlosti, koji su u modernom dobu zauzeli posebno mesto u akademskom i opštem narativu, kao što su antička Grčka i Rim (Hamilikis 2007; Hingley 1999; 2009; Shanks 1996; Бабић 2008), pokazale su meru do koje je društvena i politička klima XVIII i XIX veka uticala na formiranje široko prihvaćenih slika o klasičnoj starini. Danijelova neumitna zapitanost nad drevnim narodima danas za mnoge arheologe govori o učešću njihove discipline u nastanku nacionalističkih narativa (Babić 2010a; Graves-Brown, Jones and Gamble 1996). Poslednjih decenija društveni položaj istraživača razmatran je sa različitih stanovišta, pa je predmet istraživanja bila i povlašćenost pojedinih grupa unutar profesije (Díaz-Andreu and Stig Sørensen 1998). Arheolozi postaju svesni da izučavanje prošlosti njihove discipline daleko prevazilazi inventarisanje značajnih otkrića (po kojem kriterijumu "značajnih?"). U ovoj spoznaji nisu sami:

"Teško da ćemo zaista uvideti *čemu još istorija sociologije* ako razvoj misli o društvu i dalje pokušavamo da rekonstruišemo rukovođeni načelima romantičarske historiografije. Takvoj događajnoj istoriji, ... zagubljenoj u potrazi za vernim i detaljnim opisom onoga što se 'stvarno zbilo'..., suđeno je da doživi sudbinu devetnaestovekovne historiografije: da postane jalovi inventar činjenica koji, bilo da je reč o *stvarima* ili *rečima*, danas ima malo šta da nam kaže" (Mimica 1999, 9).

Tokom poslednjih decenija XX veka posao pisanja istorije arheologije tako je postao deo zamašnog projekta preispitivanja samih osnova discipline, njenog intelektualnog nasleđa i društvenih potreba koje je zadovoljavala u različitim periodima svoje prakse. Poput istraživača iz drugih humanističkih disciplina, arheolozi razmatraju izmenjene okolnosti u kojima delaju i traže nove načine da odgovore na nove potrebe. Zapadna Evropa XIX veka pred istraži-

³ Vredno je napomenuti da je Brus Triger bio Kanadanin, koji je veliki deo svog istraživačkog rada posvetio etnoarheološkom istraživanju među Huronima – starosedocima Severne Amerike. Godine 1990. prihvaćen je kao počasni član naroda Hurona, zbog "zasluga za očuvanje njihove kulturne istorije" (<http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0008126>).

vače je postavljala skup zadataka koji se neminovno razlikuje od očekivanja koje pred nas postavlja društvo početka XXI veka. U okolnostima kada se i prirodnim naukama odriče neprikosnovena objektivnost i *prirodnost* (up. Latour 2004), discipline koje se bave kulturom čoveka – eminentno društvenom pojavom, teško mogu izbeći sučeljavanje sa svojim društvenim kontekstom. Da bismo bolje razumeli ova očekivanja i na njih formulisali adekvatne odgovore, alati naše discipline ne mogu biti isti kao u vreme njenog nastajanja. Tehnološki napredak koji je arheološka metodologija pretrpela od vremena Šlimanovih iskopavanja na Hisarliku nije dovoljan, ukoliko nije praćen promenom načina na koji formulišemo svoja istraživačka pitanja. Da bismo u disciplinu uveli nove teme, probleme i poglede, korisno je da znamo kako su nastali stari. Moguće je tvrditi da put *napred* vodi preko pogleda *unazad*.

U sredini u kojoj je disciplina originalno nastala, ovaj projekat već je u toku. Članci ove vrste više nisu retkost u stručnim časopisima, a vodeći akademski izdavač u Velikoj Britaniji – *Oxford University Press*, pokrenuo je ediciju studija o istoriji arheologije sa veoma reprezentativnim uređivačkim odborom, gde su objavljeni i tako ambiciozni poduhvati kao što je svetska istorija arheologije XIX veka (Díaz-Andreu 2007). Pa ipak, osim retkih izuzetaka poput ove knjige i još nekoliko zbornika u kojima se pojavljuju tekstovi autora iz različitih akademskih sredina (npr. Biehl, Gramsch and Marciniak 2002; Hodder 1991; Hodder and Preucel 1996; Ucko 1995), većina objavljenih radova o istoriji arheologije pretežno se bavi nastankom i razvojem discipline u njenom originalnom miljeu zapadne Evrope, čak i kada naslov ukazuje na daleko sveobuhvatniji pristup (npr. Schnapp 1996).⁴ Veliki je iskorak nedavna pojava zbornika komparativnih tekstova autora iz različitih akademskih sredina (Lozny 2011), uključujući i veoma iscrpnu studiju razvoja arheologije na prostoru bivše Jugoslavije (Novaković 2011).

Ovi su radovi temeljno obrazložili stav da je izvorište arheologije kao akademske discipline i institucionalne prakse u procesima utemeljenja modernog zapadnoevropskog identiteta, i da je ova društvena klima uslovlila izbor načela kojima su se rukovodili znameniti prvi arheolozi, poput ser Džona Evansa (John Evans). Ta su načela još uvek veoma upečatljiva u načinu na koji je sredinom XX veka Glin Danijel obrazlagao prirodnu zapitanost ljudi nad materijalnim tragovima prošlosti. Veliki iskorak koji je usledio samo deceniju kasnije – pojava procesne arheologije, imao je za zadatak da disciplinu prevede u sigurne vode pouzdanog naučnog iskaza primenom rigorozne metodologije (up. Донсон 2008; Olsen 2002), i deo arheološke zajednice spremno je pri-

⁴ Retki sintetski prikazi istorije arheologije izvan ovog područja, dostupni široj čitalačkoj publici, poput onoga koji je na engleskom objavio Karel Sklenar (Sklenář 1983), iako pružaju dragocene podatke za komparativna istraživanja, ostaju pretežno deskriptivni u svojem karakteru.

hvio novinu. Međutim, ovaj preokret, iako nesumnjivo od ogromnog značaja, nije imao jednako korenite posledice u svim krajevima sveta. Neke arheološke zajednice, naprotiv, ostale su sasvim ravnodušne prema teorijskom zaokretu koji je prevashodno poticao iz Severne Amerike i Velike Britanije. Kako je sledeća masivna promena paradigme u svom inicijalnom obliku bila formulisana pre svega kao kritika procesnog pozitivizma, u akademskoj produkciji gde ovaj pravac arheološkog mišljenja nije našao svoje snažno uporište, kao što je slučaj sa Srbijom, ni postprocesno preispitivanje osnova discipline nije pobudilo veliko interesovanje (Babić 2002; 2006; 2009). Iako postoje veoma kompetentni pregledi značajnih događaja u srpskoj arheologiji (Милинковић 1984; 1985; 1998; Палавестра 2000), zabeležena svedočanstva ključnih aktera (Babić i Tomović 1996; Srejović 1999), pa i kritički osvrti na pojedine aspekte discipline u našoj sredini (Babić 2002; 2006; Палавестра 2005), celovito sagledavanje više od jednog veka duge tradicije još uvek predstoji. Ovaj poduhvat značajan je za samu lokalnu arheološku zajednicu, ali može imati i veoma plodotvorne rezultate na daleko širem planu.

Akadska arheologija u Srbiji svoj nastanak veže za poslednje decenije XIX veka (Милинковић 1984; 1985; 1998), kada je ustoličenje akademske discipline u zapadnoj Evropi već bilo završeno. Prvi poslenici na ovome projektu školovani su u velikim univerzitetskim centrima na Zapadu i sa sobom su doneli pogled na svet u okviru kojeg su obučavani. Međutim, mlada srpska država po mnogo čemu se razlikovala od sredina u kojima su oni sticali svoja prva arheološka znanja. Arheološki materijal koji je valjalo prikupiti, obraditi i predočiti javnosti nije govorio ništa o kralju Arturu, niti o grčkim junacima. Iako su već sredinom veka usledila nastojanja Jovana Sterije Popovića i Janka Šafarika da se beleže, proučavaju i sačuvaju elementi materijalne baštine (Милинковић 1998, 425-429), antikvarska praksa, koja je u Britaniji prethodila formiranju discipline, nije cvetala u Srbiji XIX veka. Javnost je bila zainteresovana za goruća pitanja modernizacije i uključivanja osamostaljene države u evropske tokove (Dimić *et al.* 2004). Za razliku od kolonijalnih sila, koje su u prošlosti tražile uporište za svoje odnose sa drugim narodima (Hingley 1999; 2009; Бабић 2008) i za uređenje sopstvenog društvenog života, uključujući i intimnu sferu ljudskog ponašanja (Бабић 2008, 103 i dalje), srpska politička i kulturna elita u nastajanju bila je suočena sa sasvim drugačijim zadatkom – izgradnje akademskih institucija i uspostavljanja akademskih disciplina na sporadičnim individualnim nastojanjima koja su prethodila. Pokretanje nastave arheologije na Velikoj školi u Beogradu 1881. godine i uspostavljanje arheološke delatnosti u Narodnom muzeju vežu se za ime Mihaila Valtrovića, koji je završio studije arhitekture u Karlsruheu u Nemačkoj, i njegovog neposrednog naslednika Miloja Vasića, koji je 1899. godine u Minhenu doktorirao arheologiju i tako postao prvi akademski obrazovan arheolog u Srbiji (Милинковић 1998, 429, 434). Okolnosti univerzitetskog školovanja ovih

osnivača srpske arheologije u okrilju nemačke tradicije klasičnih studija ostavile su dubok i neizbirljiv trag na disciplinu u ovim krajevima (Babić 2002; Бабић 2008, 128 i dalje; Палавестра 2000; 2005). Način mišljenja o prošlosti i njenim materijalnim tragovima koji je imao svoje uporište u nemačkom romantizmu i odgovarao na potrebe gradnje nemačkog identiteta (Бабић 2008; Shanks 1996), sa Valtrovićem i Vasićem prenet je u Srbiju i činio je okosnicu gradnje nove oblasti istraživanja.

Načini na koje su koncepti nastali u jednom kulturnom, političkom, društvenom kontekstu, prilagođeni i primenjeni u bitno drugačijem okruženju, otvaraju nekoliko značajnih pitanja. U lokalnim okvirima, pred arheologe koji baštine tradiciju ustanovljenu pre svega radovima Miloja Vasića, postavlja se zadatak da preispitaju koncepte kojima se on rukovodio kada je formirao prvu sliku duboke prošlosti centralnog Balkana i smeštao je na arheološku kartu Evrope. Upadljiv primer svakako je njegova interpretacija neolitskog nalazišta Vinča kao jonske kolonije, koju je sa žestinom zastupao do kraja života. Dato vanje Vinče odavno više nije predmet debate, ali razlozi koji su profesora Vasića naveli da jonske koloniste smesti u blizinu Beograda još uvek uglavnom spadaju u domen anegdota. Moguće je, međutim, težnju pionira srpske arheologije da na tlu svoje zemlje uspostavi klasičnu starinu dovesti u vezu sa njegovim celokupnim istraživačkim programom (Бабић 2008, 128 i dalje; Babić i Tomović 1996, 17-21; Палавестра 2000). Ako gledamo iz ovog ugla, dužni smo da se zapitamo na kojim načelima počiva arheološka karta Srbije i centralnog Balkana po kojoj se krećemo i u nju ucrtavamo nove detalje. Ukoliko se zadržimo na ispravkama datovanja, radeći u istom ključu i ne preispitujući šire teorijske implikacije radova naših prethodnika, naša će interpretacija prošlosti ostati zarobljena u vremenu drugačijih istraživačkih i društvenih prioriteta. Ukoliko, pak, pogledom unazad steknemo znanja koja će nas pokrenuti unapred, bogato arheološko nasleđe ovog područja ređe će biti neprijatna bela praznina na kartama svetskih arheoloških publikacija (Babić 2006).

Jednako tako, rad na kritičkoj istoriji srpske arheologije može biti veoma dragocen doprinos pisanju globalne istorije discipline. Od vremena njenog nastanka u okrilju zapadne Evrope XIX veka, akademska praksa izučavanja prošlosti na osnovu materijalnih tragova postala je deo univerzitetskih programa, kulturne politike, ekonomske strategije, međudržavnih sukoba, na mnogim mestima širom planete. U svakoj pojedinačnoj situaciji, početni predložak doživljavao je transformacije i zadobijao specifične forme. Pojedine regije, uprkos promenama političkih karata tokom poslednja dva veka, prolazile su kroz slične procese institucionalizacije, pa su čak i značajni pojedinci ugradili svoje delovanje u arheološke zajednice koje danas pripadaju različitim državama, kao što je slučaj sa teritorijom bivše Jugoslavije (up. Novaković *et al.* 2004; Novaković 2011). Pa ipak, većina do danas objavljenih opštih pregleda kao osnovni referentni sistem koristi sekvencu paradigmi koja je nastala u Velikoj

Britaniji, Skandinaviji i Severnoj Americi: kulturnoistorijska, procesna i postprocesna arheologija. Svaka od ovih istraživačkih strategija imala je manje ili više odjeka i van svog mesta nastanka, ali je retko gde ostala neizmenjena lokalnim specifičnostima (Biehl, Gramsch and Marciniak 2002). Ustanovljena međuzavisnost društvenog konteksta i teorije i prakse arheologije može imati veoma raznolike realizovane oblike i razmatranja velikog broja lokalnih iskustava svakako doprinose potpunijem razumevanju ovih odnosa. Ilustrativan je primer upliva marksističke teorije u arheologiju, od ranih radova Gordona Čajda (Vere Gordon Childe), različitih manje ili više nametnutih uticaja u Sovjetskom savezu i zemljama istočne Evrope, preko posebnosti Latinske Amerike, pa sve do neomarksističke linije u postprocesnim tekstovima, posebno među britanskim arheolozima (McGuire 1992). U svim ovim slučajevima, način razumevanja Karla Marksa (Karl Marx) i njegovih naslednika bio je uslovljen posebnim intelektualnim, društvenim, političkim okolnostima unutar profesionalne i šire lokalne zajednice. Ovi lokalno specifični odgovori u neprekidnom su odnosu prema globalnoj situaciji unutar discipline. Na drugoj strani, baš kao i lokalna, i ova globalna situacija zavisi od niza faktora koji prevazilaze čisto arheološke razloge. Dominantna komponenta ne određuje se samo po svom interpretativnom potencijalu, već i na osnovu distribucije autoriteta izvan arheološke zajednice. Otud i odgovori i načini prihvatanja pojedinih koncepata nisu uslovljeni isključivo profesionalnim odabirom. Odnosi koji vladaju u globalnoj arheološkoj zajednici, kao i među njenim raznolikim sastavnim delovima, tako odslikavaju šire odnose u današnjem svetu. Najzad, iz ovakvog stanja stvari arheolozi stvaraju narative o prošlosti. Ova neprekidna igra između globalnog/opšteg i lokalnog/specifičnog, može za rezultat imati veoma produktivne pravce istraživanja (up. Chaturvedi 2000; Radhakrishnan 2003). Ukoliko, pak, čitav projekat preispitivanja prakse arheologije u njenom društvenom okruženju ostane ograničen samo na sredine u kojima je i ponikao, obilje specifičnosti ostaće neiskazano. Tako ćemo kao članovi globalne arheološke zajednice ostati uskraćeni za iskustva koja mogu biti dragocena u traženju novih puteva discipline.

Literatura

- Babić, Staša. 2002. "Still innocent after all these years? – Sketches for a social history of archaeology in Serbia". In *Archaeologien Europas: Geschichte, Methoden und Theorien/Archaeologies of Europe: History, Methods and Theories*, 309-322. Tübingen: Archaeologische Taschenbücher, Band 3 (2002).
- Babić, Staša. 2006. "Archaeology in Serbia – A Way Forward?". In *Homage to Milutin Garašanin*, N. Tasić, C. Grozdanov (eds), 655-659. Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts.
- Бабић, Сташа. 2008. *Грци и Други*, Београд: Клио.

- Babić, Staša. 2009. Jezik arheologije II, ili: Kako sam preživela promenu paradigme (The Language of Archaeology II, or: How I survived the paradigm shift) , *Etnoantropološki problemi* 4/1: 123-132.
- Babić, Staša. 2010a. Arheologija i etnicitet (Archaeology and Ethnicity), *Etnoantropološki problemi* 5/1 (2010): 137-149.
- Babić, Staša. 2010b. Prošlost kao Drugi – Drugi kao prošlost (The Past as the Other – The Other as the Past), *Etnoantropološki problemi* 5/2: 259-268.
- Babić, Staša i Miodrag Tomović (ur.) 1996. *Milutin Garašanin – Razgovori o arheologiji*. Beograd: 3T.
- Biehl, Peter, Alexander Gramsch & Arkadiusz Marciniak (eds) 2002. *Archaölogien Europas: Geschichte, Methoden und Theorien/Archaeologies of Europe: History, Methods and Theories*. Tübinger Archaologische Taschenbücher, Band 3.
- Bradley, Richard. 2002. *The Past in Prehistoric Societies*. London: Routledge.
- Chaturvedi, Vinayak (ed.) 2000. *Mapping Subaltern Studies and the Postcolonial*. London: Verso.
- Daniel, Glyn. 1950 (1976) *A Hundred Years of Archaeology*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Díaz-Andreu, Margarita. 2007. *A World History of Nineteenth-Century Archaeology*. Oxford: Oxford University Press.
- Díaz-Andreu, Margarita & Marie Louise Stig Sørensen (eds) 1998. *Excavating Women: History of Women in European Archaeology*. London: Routledge.
- Dimić, Ljubodrag, Miroslav Jovanović, Ljubinka Trgovčević, Milan Ristović, Dubravka Stojanović, Predrag Marković, Branka Prpa i Miroslav Perišić. 2004. *Moderna srpska država 1804-2004: Hronologija*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju.
- Донсон, Метју. 2008. Археолошка теорија. Београд: Клио.
- Gaddis, John Lewis. 2002. *The Landscape of History – How Historians Map the Past*. Oxford: Oxford University Press.
- Gellner, Ernest. 1985. *Relativism and the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Graves-Brown, Paul, Sian Jones & Clive Gamble (eds.) 1996. *Cultural Identity and Archaeology – The Construction of European Communities*. London: Routledge.
- Hamilakis, Yannis. 2007. *The Nation and its Ruins. Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*. Oxford: Oxford University Press.
- Hingley, Richard. 1999. *Roman Officers and English Gentlemen*. London: Routledge.
- Hingley, Richard. 2009. *The Recovery of Roman Britain 1586-1906*. London: Routledge.
- Hodder, Ian. 1991. "Archaeological theory in contemporary European societies: the emergence of competing traditions". In *Archaeological theory in Europe – the last three decades*, ed. Ian Hodder, 1-24. London: Routledge.
- Hodder, Ian. (ed.)1991. *Archaeological Theory in Europe – The Last Three Decades*. London: Routledge.
- Hodder Ian & Robert Preucel (eds) 1996. *Contemporary Archaeology in Theory*. Oxford: Blackwell.
- Jenkins, Keith. 1995. *On "What is History?"*. London: Routledge.
- Latour, Bruno. 2004. *Nikada nismo bili moderni*. Zagreb: Arkzin.

- Lucas, Gavin. 2001. *Critical Approaches to Fieldwork – Contemporary and Historical Archaeological Practice*. London: Routledge.
- McGuire Randall. 1992. *A Marxist Archaeology*. San Diego: Academic Press.
- Милинковић, Михаило. 1984. Значајни датуми из развоја српске археологије, *Гласник Српског археолошког друштва* 1, 40-47.
- Милинковић, Михаило. 1990. Михаило Валтровић и оснивање Катедре за археологију, *Зборник Филозофског факултета у Београду*, 189-195.
- Милинковић, Михаило. 1998. "Одељење за археологију". У *Филозофски факултет 1838-1998*, 425-440. Београд: Филозофски факултет.
- Mimica, Aljoša. 1999. "Ћему још историја социологије?". У *Текст и контекст. Огледи о историји социологије*, А. Mimica (ur.), 7-27. Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Morley, Neville. 2009. *Antiquity and Modernity*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Novaković, Predrag. 2011. "Archaeology in the New Countries of Southeastern Europe: A Historical Perspective". In *Comparative Archeologies: A Sociological View of the Science of the Past*, ed. Ludomir R. Lozny, 339-461. New York: Springer.
- Novaković, Predrag, Milan Lovenjak & Mihael Budja 2004. *Osamdeset let študija arheologije na Univerzi v Ljubljani*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo.
- Olsen, Bjornar. 2002. *Od predmeta do teksta – Teorijske perspektive arheoloških istraživanja*. Београд: Геопоетика
- Палавестра, Александар. 2000. Археологија у Балканском институту, *Le memorial de l'Institut des etudes balkaniques – Trentieme anniversaire, Balcanica XXX-XXXI*: 15-24.
- Палавестра, Александар. 2005. "Добросуседско немешање. Српска археологија и етнологија (Good-Neighbourly Uninvolment. Serbian Archaeology and ethnology)". У *Етнологија и антропологија: стање и перспективе, Зборник Етнографског института САНУ 21*, ур. Љиљана Гавриловић, 87-94. Београд: САНУ.
- Pinsky, Valerie & Alison Wylie (eds) 1989. *Critical Traditions in Contemporary Archaeology: Essays in the Philosophy, History and Socio-Politics of Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Radhakrishnan, Rajagopalan. 2003. *Theory in an Uneven World*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Schnapp, Alain. 1996. *The Discovery of the Past*. London: British Museum.
- Shanks, Michael. 1996. *Classical Archaeology of Greece – Experiences of the Discipline*. London: Routledge.
- Sklenář, Karel. 1983. *Archaeology in Central Europe: the First 500 Years*. Leicester University Press.
- Срејовић, Драгослав. 1999. Празно поље, Београд: Ars Libri.
- Thomas, Julian. 2004. *Archaeology and Modernity*. London: Routledge.
- Trigger, Bruce. 1989. *The History of Archaeological Thought*. Cambridge University Press.
- Ucko, Peter J. (ed.). 1995. *Theory in Archaeology – A World Perspective*. London: Routledge.

Staša Babić

Department of Archaeology
Faculty of Philosophy, Belgrade

Why History of Archaeology Matters?

Over the last decades, in the framework of the wider critical reassessments of archaeological theory and practice, especially in the English-speaking literature, a number of writings have been published, pointing to the origins and theoretical background in which some of the basic concepts of the discipline were developed. The very essence of archaeology has thus been situated into the cultural, political and ideological context of Western Europe at the end of the 18th and beginning of the 19th century. On the other hand, by the end of the 19th century this strategy of study into the past has become a part of the academic life in other contexts (such as Serbia), where the general circumstances were utterly different. However, the basic concepts were transferred from their original setting, inevitably undergone transformations, and then applied with long-lasting consequences. Therefore, the importance of the study of the history of archaeology in various local settings surpasses local concerns, but contributes to deeper understanding of the social role and importance of archaeological research in general.

Key words: history of archaeology, global/local, transfer of concepts, social role and importance of archaeology

L'histoire de l'archéologie, à quoi bon?

Ces dernières décennies, dans le cadre des réexamens critiques plus amples des fondements de l'archéologie, notamment dans les publications en langue anglaise, une série d'études ont été publiées qui rendent compte du cadre théorique dont sont issus certains concepts essentiels au sein de la discipline et de leur genèse. Le fondement même de l'archéologie est ainsi placé dans le contexte culturel, politique et idéologique de l'Europe occidentale de la fin du XVIIIe et du début du XIXe siècle. Autre part, cette stratégie de l'étude du passé avait vers la fin du XIXe siècle également commencé à faire partie de la vie académique dans d'autres milieux (en Serbie par exemple), où les circonstances étaient bien différentes. Cependant, les principaux concepts ayant été transférés de leur contexte original, ils ont nécessairement subi des transformations et ont ensuite été appliqués avec des conséquences durables. C'est pourquoi la recherche sur l'histoire de l'archéologie dans différents milieux

locaux est importante non seulement pour ces mêmes milieux, mais également pour la compréhension du rôle social et de l'importance des études archéologiques en général.

Mots clés: histoire de l'archéologie, global/local, transfert des concepts, rôle social et importance de l'archéologie

Primljeno: 11.08.2011.

Prihvaćeno: 24.08.2011.